

บทที่ 3

สิทธิการตาย

ประเด็นข้อถกเถียงเรื่องของการกระทำการรุกรณฆาต มีจุดเริ่มต้นมาจากคำถามเรื่องของความเหมาะสมในการยืดชีวิตของผู้ป่วยออกไปด้วยเหตุผลต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลทางการแพทย์ จริยธรรม สังคม หรือกฎหมาย ซึ่งเหตุผลต่างๆ เหล่านี้อาจจะทำให้บุคคลที่ถูกยืดชีวิตออกไปซึ่งเป็นผู้ที่หมดหวังได้ทวงถามในสิทธิการตายของตนอย่างมีศักดิ์ศรี ทำให้มีการเรียกร้องสิทธิในการตายกันมากขึ้นโดยเฉพาะในต่างประเทศ โดยเห็นว่าความตายนั้นควรจะให้ดำเนินไปสภาพของการเป็นมนุษย์มากกว่าการใช้เทคโนโลยี ดังนั้น ความตายที่ได้ถูกเรียกร้องถึง จึงเป็นความตายที่ผู้ป่วยได้ใช้สิทธิการตายซึ่งเป็นสิทธิตามธรรมชาติของตน โดยยินยอมให้บุคคลอื่นทั้งที่เป็นบุคคลทั่วไปและบุคคลผู้มีวิชาชีพเฉพาะกระทำการรุกรณฆาตตนเองได้

การกระทำการรุกรณฆาตจึงสามารถถูกจำแนกในลักษณะหนึ่งโดยใช้ประเภทผู้กระทำเป็นเกณฑ์ โดยในกรณีของการกระทำการรุกรณฆาตโดยบุคคลทั่วไปนั้น พบได้ว่าเป็นสิ่งต้องห้ามในเกือบทุกสังคม เพราะถือว่าการกระทำโดยเจตนาฆ่าผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นเหตุผลเพื่อให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์ทรมานหรือเหตุผลอย่างอื่นก็ตาม ส่วนการกระทำการรุกรณฆาตโดยบุคคลผู้มีวิชาชีพเฉพาะ ซึ่งโดยทั่วไปคือแพทย์นั้น เป็นประเด็นข้อถกเถียงสำคัญในหลายๆ ประเทศเช่นกันว่าแพทย์ซึ่งโดยทั่วไปนั้นจะต้องเป็นผู้รักษาชีวิตของผู้ป่วยจะสามารถทำให้ผู้ป่วยตายโดยหลุดพ้นจากความเจ็บป่วยและตายอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ได้หรือไม่ เพราะว่า ระบบคุณค่าของแพทย์อยู่ที่การยืดชีวิต มิใช่การทำลายชีวิต การกระทำการรุกรณฆาตโดยบุคคลผู้มีวิชาชีพแพทย์จึงเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดประเด็นข้อถกเถียงขึ้นมากมายในปัจจุบัน ในทางรัฐศาสตร์ก็เช่นเดียวกัน ประเด็นข้อถกเถียงที่เกิดขึ้นจะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับบุคคลในเรื่องของการกระทำการรุกรณฆาต ดังนั้น ประเด็นที่เป็นหลักพื้นฐานที่สำคัญในการกล่าวถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวคือ สิทธิการตาย เนื่องจากการที่สังคมใดสังคมหนึ่งจะยอมรับหรือไม่ยอมรับการกระทำการรุกรณฆาตนั้น ขึ้นอยู่กับระดับของการยอมรับเรื่องสิทธิการตายในสังคมนั้นๆ ซึ่งในกรณีของสังคมไทยก็เช่นเดียวกัน สิทธิการตายจะเป็นรากฐานสำคัญที่จะนำไปสู่การยอมรับหรือไม่ยอมรับการกระทำการรุกรณฆาตต่อไป

สิทธิการตาย

สิทธิ (Right)

คำว่า สิทธิ หรือ สิทธิ นั้น ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้อธิบายว่า “อำนาจอันชอบธรรม, ความสำเร็จ” ¹และมีผู้ขยายความออกไปอีกว่า

สิทธิ ได้แก่ อำนาจ และ/หรือ ประโยชน์ ซึ่งได้รับการรับรอง และหรือได้รับการคุ้มครอง²

ในการกล่าวถึงเรื่องของ “สิทธิ” นั้น อาจจะกล่าวได้ว่า “สิทธิ” หมายถึง อำนาจอันชอบธรรม ซึ่งบุคคลทุกคนพึงมีพึงได้ โดยไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น สิทธิจึงมีปรากฏในหลาย ๆ ด้าน เช่น สิทธิในบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ตลอดจนทรัพย์สินต่างๆ ของตนเอง ที่เรียกว่า สิทธิตามกฎหมายแพ่ง หรือในการเลือกตั้งบุคคลทุกคนก็มีสิทธิในการเลือกตั้ง ตามที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ นอกจากนี้ยังมีสิทธิในร่างกาย สิทธิในการประกอบกิจการต่าง ๆ ตามที่ตนเองต้องการและสิทธิที่สำคัญที่สุดของบุคคลก็คือสิทธิตามกฎหมาย

จากความหมายของสิทธิที่ได้กล่าวมาข้างต้น สามารถที่จะแบ่งสิทธิออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สิทธิทางจริยธรรม และสิทธิตามกฎหมาย

สิทธิทางจริยธรรม (Moral right) หมายถึง อำนาจอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีโดยเท่าเทียมกัน อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) นักปรัชญาชาวเยอรมันในช่วงศตวรรษที่ 18 เชื่อว่า มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันด้านคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นมากำหนดวัด มนุษย์จึงมีอำนาจอันชอบธรรมด้านของสิทธิทางด้านจริยธรรมที่จะได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างมีศักดิ์ศรี เสมอภาคและเป็นอิสระ และทุกคนพึงมีที่จะปฏิบัติต่อกันในลักษณะดังกล่าว หลักความเสมอภาคเป็นรากฐานสำคัญของความยุติธรรม³

¹ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2525), น. 808.

²พนินิ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2537), น. 9-35.

³วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ” (กรุงเทพฯ : ม.ป.ท., 2540) น. 90.

สิทธิทางกฎหมาย (Legal right) นั้น ศาสตราจารย์หยุด แสงอุทัย อธิบายว่า ได้แก่ ประโยชน์ที่กฎหมายรับรองและคุ้มครองให้ หมายถึงว่า เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่ และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิ รวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย⁴

สิทธิทางจริยธรรมมีลักษณะแตกต่างจากสิทธิทางกฎหมายอยู่อย่างน้อย 4 ประการ⁵ คือ เป็นสิทธิทางสากล ทุกคนในโลกมีสิทธิโดยไม่มีข้อยกเว้น, ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและเสมอภาค, เป็นสิทธิที่เปลี่ยนมือไม่ได้ และเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนด

การกล่าวว่า สิทธิทางจริยธรรมเป็นสิทธิทางธรรมชาติหรือสิทธิของมนุษย์ (Rights of Man) ซึ่งได้มีการพัฒนาต่อไปเป็นสิทธิทางมนุษยชน (Human Rights) นั้น จอห์น ลอค (John Locke, 1632-1704) นักปรัชญาชาวอังกฤษได้อธิบายว่า มนุษย์มีสิทธิ 3 ประการคือ ชีวิต (Life), เสรีภาพ (Liberty) และทรัพย์สินสมบัติ (Property) คำประกาศว่าด้วยสิทธิของมนุษย์ที่นักร่างรัฐธรรมนูญชาวอเมริกาและฝรั่งเศสเขียนให้เมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 ยืนยันคำกล่าวของลอค และเสริมว่ามนุษย์มีสิทธิแสวงหาความสุขด้วย (to pursue happiness)⁶

ในส่วนของสิทธิมนุษยชนนั้น ได้มีปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนขึ้นในปี พ.ศ. 2594 โดยได้มีเนื้อหา 30 ข้อ และได้ทำการรับรองสิทธิต่างๆมากมายหลายชนิด แต่ก็ไม่ปรากฏสิทธิการตายในปฏิญญาดังกล่าว สิทธิในการตายได้เริ่มมีปรากฏอยู่ในเอกสารเกี่ยวกับสุขภาพที่เกี่ยวข้องกับสิทธิมนุษยชนอันเนื่องมาจากวิวัฒนาการทางชีววิทยาและการแพทย์ มีตอนหนึ่งที่ได้กล่าวถึงสิทธิการตายไว้ว่า⁷

⁴หยุด แสงอุทัย, ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับกฎหมายทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 8 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2523), น. 187-188.

⁵วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, น. 91.

⁶ส. ศิวรักษ์, อธิบายแนวคิดปรัชญาการเมืองฝรั่ง (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เคสิดไทย, 2520), น. 119-122.

⁷วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, น. 92.

“เป็นปัญหาเกิดขึ้นเสมอ เมื่อผู้ป่วยอยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิตที่มีความทุกข์ทรมานจากความเจ็บปวด หรือจากการเป็นคนไร้ความสามารถซึ่งเขามีความปรารถนาแน่วแน่ที่ต้องการจะตายในสถานการณ์เช่นนั้น เป็นที่ยอมรับกันว่า แม้แพทย์ไม่เจตนาจะทำร้ายชีวิตผู้ใด แพทย์ก็ควรจะทำตามหน้าที่ที่ต้องช่วยให้ผู้ป่วยสบายใจว่าเขาจะตายโดยไม่เจ็บปวด และมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ ทั้งที่แพทย์รู้อยู่แล้วว่าวิธีการช่วยชีวิตผู้ป่วยเช่นนั้น อาจเป็นการเร่งให้ผู้ป่วยเสียชีวิตเร็วขึ้นก็ตาม...”

“...สิทธิการตาย อาจแสดงให้เห็นได้บ่อยๆ ในกรณีที่ผู้ป่วยเป็นมะเร็งแพร่กระจายทั่วตัวแล้วพยายามจะฆ่าตัวตาย ทำให้เกิดปัญหาขึ้นกับแพทย์ว่า จะพยายามประคับประคองชีวิตผู้ป่วยไว้ทุกวิถีทางโดยไม่คำนึงถึงค่าใช้จ่ายใดๆ และขัดกับความต้องการของผู้ป่วย หรือควรปล่อยให้ดำเนินไปตามวิถีทางของธรรมชาติ”

จากข้อความข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่า สิทธิการตายนั่น เป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจากวิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทางการแพทย์สมัยใหม่ที่มีเครื่องมือและกระบวนการยืดชีวิตผู้ป่วย (Life sustaining procedure) อย่างมีประสิทธิภาพ จนบางครั้งผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาเช่นนั้นตกอยู่ในสถานะที่ว่า “ฟื้นก็ไม่ได้ ตายก็ไม่ลง”⁸ กล่าวคือ ผู้ป่วยจะต้องใช้เครื่องช่วยหายใจเพื่อจะได้รับการออกซิเจนอยู่ตลอดเวลา ขณะที่กระบวนการช่วยชีวิตดังกล่าว มีผู้เห็นว่าเป็นการทำให้ความเป็นมนุษย์ลดลง (Dehumanization)⁹ ดังนั้น มีการเรียกร้องว่าผู้ป่วยหรือคนทั่วไปมีสิทธิการตายโดยปฏิเสธการรักษาดังกล่าวได้ เพื่อให้กระบวนการตายเกิดขึ้นตามสภาพความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง (Rehumanization of the dying process) สิทธิการตายจึงเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน¹⁰

⁸วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, นิติเวชสาธก ฉบับกฎหมายอาญากับการแพทย์ยุคไฮเทค (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน, 2533), น. 22.

⁹ปิตรี จันทะทัต ณ อยุธยา, ตายอย่างมีศักดิ์ศรี (กรุงเทพฯ: สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2546), น. 3.

¹⁰วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, น. 93.

จะเห็นได้ว่า สิทธิทางจริยธรรมเป็นสิทธิที่เป็นสากล เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีโดยเท่าเทียมกันในด้านคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยปัจจัยอื่นมากำหนดวัด สิทธิทางจริยธรรมจึงเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลที่จะต้องได้รับการยอมรับโดยไม่มีการแบ่งแยกโดยเกณฑ์ใดๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเชื้อชาติ สัญชาติ ศิผิว ศาสนา อุดมการณ์ทางการเมือง ฯลฯ ส่วนสิทธิทางกฎหมายเป็นสิทธิที่ไม่เป็นสากล เป็นประโยชน์ที่กฎหมายรับรองว่ามีอยู่ และเป็นประโยชน์ที่กฎหมายคุ้มครองมิให้มีการละเมิดสิทธิ รวมทั้งบังคับให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดด้วย สิทธิตามกฎหมายจึงเป็นสิทธิที่มีขอบเขตจำเพาะเจาะจง ซึ่งขอบเขตที่ใหญ่ที่สุดที่ยึดถือเป็นกันเป็นหลักสากลในการกำหนดสิทธิตามกฎหมายให้มีความแตกต่างกัน คือ รัฐ ดังนั้น การกล่าวว่า สิทธิทางจริยธรรมมีลักษณะแตกต่างจากสิทธิตามกฎหมายอยู่อย่างน้อย 4 ประการ คือ เป็นสิทธิทางสากล ทุกคนในโลกมีสิทธิโดยไม่มีข้อยกเว้น, ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและเสมอภาค, เป็นสิทธิที่เปลี่ยนมือไม่ได้ และเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ จึงไม่สามารถนำมาใช้พิจารณาทุกกรณีของสิทธิการตายได้

สิทธิการตายเป็นสิทธิที่มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างสิทธิทางจริยธรรมกับสิทธิตามกฎหมาย ดังต่อไปนี้

1. สิทธิการตายเป็นสิทธิทางจริยธรรมที่ได้รับการกล่าวถึงในเอกสารเกี่ยวกับสุขภาพที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนอันเนื่องมาจากวิวัฒนาการทางชีววิทยาและการแพทย์ และได้รับการรับรองให้เป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสิทธิตามกฎหมายที่มีลักษณะจำเพาะเจาะจงในแต่ละรัฐด้วย

ตัวอย่างเช่น ในประเทศเนเธอร์แลนด์และเบลเยียมให้การยอมรับต่อการกระทำการุณยฆาตโดยตรงซึ่งเป็นการลงมือกระทำให้ผู้ป่วยตายโดยแพทย์อย่างเต็มที่ ในขณะเดียวกันประเทศอังกฤษและเยอรมนียังไม่ให้การยอมรับการกระทำการุณยฆาต ไม่ว่าจะด้วยวิธีการใดก็ตาม

จึงเห็นได้ว่า แม้ว่าสิทธิการตายจะได้รับการรับรองว่าเป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชนในปัจจุบัน แต่ในแต่ละประเทศก็มีกฎหมายที่รับรองสิทธิการตายของบุคคลที่แตกต่างกันออกไป สิทธิการตายจึงเป็นทั้งสิทธิสากลและสิทธิที่จะเพาะเจาะจงในขณะเดียวกัน สิทธิการตายจึงเป็นสิทธิทางจริยธรรมที่ทุกคนในโลกมีสิทธิโดยมีข้อยกเว้น กล่าวคือ ทุกคนในโลกมีสิทธิการตายที่ถูกกำหนดโดยสิทธิตามกฎหมาย บุคคลเป็นพลเมืองของรัฐใด ก็จะมีสิทธิการตายตามกฎหมายของรัฐนั้น โดยไม่สามารถอ้างสิทธิการตายที่เป็นสากลขึ้นต่อสู้ได้

2. สิทธิการตายเป็นสิทธิที่ทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันและเสมอภาคกัน เฉพาะในทางหลักการเท่านั้น แต่ในโลกของความเป็นจริงแล้ว รัฐเป็นกำหนดสิทธิการตายของบุคคลให้มีความแตกต่างกันออกไป

ตัวอย่างเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา มลรัฐต่างๆ จะมีการออกกฎหมายมารองรับเรื่องการตายอย่างมีศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ที่เรียกกันว่า “กฎหมายสิทธิการตาย” ซึ่งได้แก่ รัฐบัญญัติว่าด้วยการตายโดยธรรมชาติ ซึ่งมีรายละเอียดและหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ¹¹

3. สิทธิการตายเป็นสิทธิทางจริยธรรมที่ไม่สามารถเปลี่ยนมือได้ ผู้ทรงสิทธิการตายจึงเป็นผู้ที่จะปฏิเสธการรักษาชีวิตด้วยวิธีการทางการแพทย์อย่างไร เพื่อให้กระบวนการตายเกิดขึ้นตามสภาพความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริงแต่เพียงผู้เดียว แต่สิทธิการตายก็เป็นสิทธิตามกฎหมายที่แต่ละรัฐสามารถกำหนดให้บุคคลอื่นตัดสินใจแทนผู้ทรงสิทธิการตายได้ เช่น คู่สมรส บิดามารดาญาติพี่น้อง เป็นต้น โดยผ่านการพิจารณาตามกระบวนการที่กำหนดไว้

ตัวอย่างเช่น กฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาจะบัญญัติอย่างชัดเจนว่า บุคคลที่สำคัญในการตัดสินใจที่จะร้องขอสิทธิการตายต่อศาลได้ คือ สามี ภรรยา รองลงมา คือ พ่อ แม่ และลูก¹²

4. สิทธิการตายเป็นสิทธิทางจริยธรรมที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนดสิทธิการตาย แต่สิทธิการตายเป็นสิทธิที่มีมาตั้งแต่แรกแล้ว แต่ในขณะเดียวกัน สิทธิการตายก็เป็นสิทธิที่ถูกกำหนดขึ้นตามกฎหมายได้

ตัวอย่างเช่น ในประเทศสหรัฐอเมริกา เบลเยียม และเนเธอร์แลนด์ เป็นประเทศที่มีกฎหมายที่กำหนดให้การรับรองสิทธิการตายของบุคคล แต่ในขณะเดียวกัน ประเทศอังกฤษและเยอรมนียังไม่มีกฎหมายที่ให้การรับรองสิทธิการตาย ทั้งที่สิทธิการตายเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่แรกแล้ว

¹¹วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, น. 94, 113.

¹²เรื่องเดียวกัน.

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า สิทธิการตายเป็นสิทธิที่คาบเกี่ยวระหว่างสิทธิทางจริยธรรมและสิทธิตามกฎหมาย ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ทั้งที่ร่วมและขัดแย้งกัน จึงเป็นสิทธิที่มีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากสิทธิอย่างอื่น

สิทธิการตายกับสิทธิตามธรรมชาติ

สิทธิตามธรรมชาติ เป็นสิทธิที่ติดตัวมนุษย์มาตั้งแต่เกิดและเป็นสิทธิที่มนุษย์ไม่ได้เป็นผู้กำหนด สิทธิตามธรรมชาติจึงเกี่ยวข้องกับเรื่องของการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังที่ ทอมัส เพน (Thomas Pain, 1737-1808) ได้กล่าวถึงไว้ว่า “สิทธิตามธรรมชาติ คือ สิทธิที่เกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ได้แก่สิทธิทางปัญญาหรือสิทธิในจิตใจ สิทธิเหล่านี้จำเป็นต่อความสบายและความสุขของมนุษย์ซึ่งไม่เป็นภัยต่อสิทธิตามธรรมชาติของผู้อื่น”¹³

เพนยังได้กล่าวอีกว่า “ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันและมีสิทธิตามธรรมชาติเท่าเทียมกัน (all men are born equal, and with equal natural rights)” และ “มนุษย์ไม่ได้เข้าร่วมสังคมเพื่อมีชีวิตที่เลวกว่าเดิมก่อนที่จะได้มาร่วมเป็นสังคม ไม่ใช่เพื่อที่จะมีสิทธิน้อยกว่าที่มีแต่เพื่อให้สิทธิต่างๆ ได้รับการรับรองมั่นคงมากยิ่งขึ้น สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์จึงเป็นรากฐานของสิทธิทางแพ่งทั้งหมดของเขา” สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ทุกคนในรัฐตามทัศนะของเพนจึงมีความมั่นคงและเท่าเทียมเสมอกันหมด

สิทธิทางแพ่งที่มีรากฐานมาจากสิทธิตามธรรมชาตินั้น เพนได้ให้ความหมายไว้ว่า “สิทธิในทางแพ่ง คือ สิทธิที่เกี่ยวกับมนุษย์ในสิทธิที่เขาเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นสมาชิกของสังคม สิทธิในทางแพ่งทุกสิทธิมีรากฐานมาจากสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนในตัวมนุษย์ สิทธิเหล่านี้ได้แก่สิทธิที่จะมีความมั่นคงและสิทธิที่จะได้รับความคุ้มครอง”¹⁴ สิทธิในทางแพ่งของมนุษย์จึงเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่ได้รับการรับรองตามกฎหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ ซึ่งก็คือสิทธิที่บุคคลได้รับการรับรองและคุ้มครองตามกฎหมายนั่นเอง

¹³ เดชชาติ วงศ์โกมลเชษฐ, ทฤษฎีการเมืองและสังคม (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงแดด, 2524) น. 258.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน.

จะเห็นได้ว่า สิทธิการตายไม่ได้อยู่ในความหมายของสิทธิตามธรรมชาติ เพราะว่า สิทธิการตายเป็นสิทธิที่ไม่เกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์และไม่จำเป็นต่อความสบายและความสุขของมนุษย์ สิทธิการตายจึงไม่เป็นสิทธิทางแพ่ง ดังนั้น จึงเป็นสิทธิที่มนุษย์ไม่ได้รับการรับรองตามกฎหมายของการอยู่ร่วมกันในสังคมตามทัศนะของเพน

นักปรัชญาการเมืองบางท่าน เช่น เจเรมี เบ็นแธม (Jeremy Bentham, 1748-1732) เห็นว่า รัฐเป็นแหล่งที่มาของสิทธิทั้งหมด เอกชนไม่อาจจะอ้างกฎหมายธรรมชาติเพื่อต่อต้านรัฐได้ เพราะเบ็นแธมเห็นว่า “กฎหมายชาตินั้นไม่เป็นอะไรนอกจากคำพูดคำหนึ่ง” เพราะว่า กฎธรรมชาตินั้นไม่มีอยู่เลย สิทธิตามชาตินั้นก็เป็น “เรื่องเหลวไหลที่สุด”¹⁵ จากที่เบ็นแธมได้ กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์เป็นสิทธิที่ไม่อาจจะถูกรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมายได้ ดังนั้น รัฐจึงเป็นเจ้าของสิทธิทางแพ่งของบุคคลนั่นเอง กล่าวคือ กฎธรรมชาติไม่มีมาตั้งแต่แรกแล้ว สิทธิตามธรรมชาติก็ไม่มีตั้งแต่แรกแล้วเช่นกัน มนุษย์จึงไม่มีสิทธิการตายมาตั้งแต่แรกนั่นเอง สิทธิการตายเป็นสิทธิที่ไม่อาจจะถูกรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมายได้ เพราะว่าสิทธิการตายเป็นเพียงความว่างเปล่าเท่านั้น

สิ่งที่เหมือนกันในเรื่องของสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ตามแนวคิดของเพนและเบ็นแธม คือ มนุษย์ไม่มีสิทธิการตาย โดยตามแนวคิดของเบ็นแธมนั้น สิทธิตามธรรมชาติไม่ได้มีมาตั้งแต่แรกแล้ว มนุษย์จึงไม่มีสิทธิการตายด้วย ส่วนตามแนวคิดของเพนนั้น มนุษย์มีสิทธิตามธรรมชาติอยู่แล้ว แต่สิทธิตามธรรมชาติเป็นสิทธิที่เกี่ยวกับการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ ดังนั้น สิทธิในการตายจึงไม่ใช่สิทธิตามธรรมชาติ เพราะไม่ได้เกี่ยวข้องกับการมีชีวิตอยู่นั่นเอง

ในอีกทางหนึ่ง มนุษย์ก็มีสิทธิการตายโดยถือได้ว่าเป็นสิทธิตามธรรมชาติ เพราะว่า เมื่อมนุษย์มีสิทธิในการมีชีวิตอยู่ มนุษย์มีอำนาจที่จะเป็นเจ้าของชีวิตของตนโดยสมบูรณ์เพื่อที่จะใช้สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ (The right to life) ได้ตามความประสงค์ของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ก็มีสิทธิการตาย (The right to die) ด้วย เพราะว่า สิทธิการตายหรือสิทธิการมีชีวิตอยู่ เป็นสิทธิมนุษยชนเท่าเทียมกัน นั่นคือการยอมรับสิทธิในการเป็นเจ้าของร่างกายของตนเองของมนุษย์ รวมทั้งการมีอิสระในการตัดสินใจชะตาชีวิตของตัวเอง (The right to self determination) หรือ อาจเรียกว่าเป็น

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, น. 236.

อิสระเสรีของมนุษย์ (Human autonomy) สิทธิการตายนั้น แฝงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นอิสระเสรีของมนุษย์¹⁶ จึงเป็นสิทธิตามธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงมีสิทธิในชีวิตของตนเอง มนุษย์จึงมีทั้งสิทธิสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ กับสิทธิการตาย

จากที่กล่าวมาข้างต้น สิทธิการตายจึงอาจจะเป็นสิทธิตามธรรมชาติหรือไม่ก็ได้ ขึ้นอยู่กับแนวคิดที่นำมาใช้ในการอธิบาย แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบัน สิทธิการตายถูกรับรองโดยสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็นสิทธิที่เป็นสากล ดังนั้น สิทธิการตายจึงเป็นสิทธิในทางแพ่งและเป็นสิทธิตามธรรมชาติที่เป็นสิทธิสากล แต่ในปัจจุบัน ปัจจัยต่างอันเกี่ยวข้องกับเรื่องของรัฐ เช่น เชื้อชาติ แนวคิด ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม ฯลฯ ได้ทำให้สิทธิการตายไม่ถูกกล่าวถึงในระดับของการเป็นสิทธิสากล แต่จะถูกกล่าวถึงในระดับของรัฐในเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมในเรื่องสิทธิการตายมากกว่า เพราะว่า การมองสิทธิการตายในมุมที่แคบลงโดยอาศัยความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดของมนุษย์ต่อสังคมที่อาศัยอยู่ซึ่งทำให้สามารถที่จะอธิบายเรื่องของการกระทำการุณยฆาตได้ชัดเจนมากกว่า สิทธิการตายจึงเป็นทั้งสิทธิทางจริยธรรมและสิทธิตามกฎหมายในขณะเดียวกัน

ปัญหาทางจริยธรรมเกี่ยวกับสิทธิการตาย

ในการกล่าวถึงสิทธิการตายนั้น อาจแบ่งสิทธิการตายออกได้เป็น 2 กรณี ได้แก่ สิทธิที่จะฆ่าตัวตายและสิทธิที่ยอมให้ผู้อื่นทำให้ตาย ในการศึกษาครั้งนี้ เราจะกล่าวถึงเฉพาะสิทธิที่จะยอมให้ผู้อื่นทำให้ตาย

สมภาร พรหมทา ได้กล่าวถึง สิทธิที่จะยอมให้ผู้อื่นทำให้ตายไว้ว่า

¹⁶วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”,

“ตามหลักพุทธศาสนา เราคือเจ้าชีวิตของเรา ศาสนาบางศาสนาถือว่ามนุษย์ไม่ใช่เจ้าของชีวิตของตนเองหากแต่ชีวิตนั้นเป็นสมบัติของพระเจ้า แนวคิดแบบนี้เราจะพบได้ทั่วไปในศาสนาประเทศเทวนิยม พุทธศาสนาเป็นศาสนาในแนวมนุษยนิยม แนวคิดของพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องมนุษย์จึงแตกต่างกับที่กล่าวมานี้ ในทัศนะของพุทธศาสนามนุษย์เป็นตัวของตัวเองจะดีจะชั่วก็เพราะตัวเอง การที่มนุษย์สามารถบังคับบัญชาตัวเองให้เป็นอย่างไรก็ได้ตามที่ต้องการ นี่คือการที่มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง

ในระดับศีลธรรม หรือสมมติสังขะ ในแง่สมมติ พุทธศาสนายอมรับว่าเราเป็นเจ้าของชีวิตเราและเป็นเจ้าของทรัพย์สินนอกกายที่เรามีสิทธิครอบครองอย่างชอบธรรม

ในฐานะเจ้าของชีวิตเราย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้น จากสมมติฐานเบื้องต้นที่ว่า มนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตนเอง เราสามารถสรุปได้ต่อมาว่า มนุษย์ย่อมมีสิทธิในชีวิตนั้นสิทธิดังกล่าวนี้อาจจำแนกได้เป็นสองส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือ สิทธิที่จะมีชีวิตอยู่กับสิทธิการตาย”

นันทน อินทนนท์ ได้กล่าวถึงสิทธิการตายไว้ 2 อย่าง ได้แก่

- สิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา
- สิทธิการตาย

โดยสิทธิแต่ละอย่างนั้น ได้ให้การอธิบายไว้ ดังนี้

“สิทธิที่จะปฏิเสธการรักษา พัฒนามาจากสิทธิในเนื้อตัวร่างกายของตน การใช้สิทธินี้ไม่ต้องพิจารณาถึงเหตุของการใช้สิทธิ เหตุผลทางศาสนา ความเชื่อส่วนตัวก็ถือเป็นเหตุของการใช้สิทธินี้ได้ และผลที่ตามมาจะเป็นอย่างไร จะจบที่ความตายของบุคคลหรือไม่ก็ไม่สำคัญ เพราะถือว่าเจ้าของร่างกายได้เลือกเองแล้วว่าจะให้ใครทำอะไรกับร่างกายของตนหรือไม่”¹⁷

“สิทธิการตาย มีรากฐานมาจากความเท่าเทียมกันของบุคคล ซึ่งสามารถแบ่งออกได้อีกเป็น 3 อย่าง ได้แก่ การยุติการใช้เครื่องมือช่วยชีวิต การให้ผู้ป่วยตายอย่างสงบซึ่งเดิมแบ่งออกเป็นเอกที่ฟกับพาสซีฟ แต่ในปัจจุบันแยกตามความสมัครใจของผู้ป่วยด้วยและการช่วยให้ผู้ป่วยฆ่าตัวตาย”¹⁸

¹⁷ปิติพร จันทรทัต ณ อยุธยา, ตายอย่างมีศักดิ์ศรี (กรุงเทพฯ : สำนักงานปฏิรูประบบสุขภาพแห่งชาติ, 2546), น. 25.

¹⁸เรื่องเดียวกัน, น. 26.

ดังนั้น จากที่ได้กล่าวมาข้างต้น สิทธิการตายจึงถูกยอมรับว่าเป็นสิทธิของมนุษย์ที่พึงจะมีได้ การที่มนุษย์มีสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ก็หมายความว่ามนุษย์มีสิทธิการตายด้วย การยินยอมให้ผู้อื่นทำให้ตายจึงถือเป็นสิทธิส่วนตัวที่พึงจะมีได้ในฐานะของการเป็นมนุษย์ ซึ่งในขณะเดียวกัน ก็จะทำให้เกิดสิทธิที่จะทำให้ผู้อื่นตายด้วย

ปัญหาจริยธรรมเกี่ยวกับสิทธิการตายนี้ จะเกี่ยวข้องกับเกณฑ์จริยธรรมพื้นฐานที่ยอมรับกันทั่วไป 4 ประการ¹⁹ คือ

- ความเป็นอิสระ (Autonomy) มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องเคารพความอิสระเสรีของผู้อื่น หลักการข้อนี้สนับสนุนการเคารพการตัดสินใจของป่วยที่จะเลือกวิถีทางของตนเองตามความเชื่อ มโนธรรม และศรัทธาในศาสนาของแต่ละบุคคล ดังนั้นผู้ประกอบวิชาชีพด้านสุขภาพทุกคนต้องมีหน้าที่ที่จะต้องให้ข้อมูลทุกอย่างแก่ผู้ป่วยอย่างซื่อสัตย์เพื่อประกอบการตัดสินใจเลือกวิถีการบริการที่เขาต้องการ และต้องถือว่าเรื่องราวของผู้ป่วยเป็นความลับของวิชาชีพที่ต้องปกปิด ความเป็นอิสระของผู้ประกอบวิชาชีพเองต้องอยู่ในกรอบของ เวชปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานซึ่งรวมถึงการบริการผู้ป่วย โดยถือประโยชน์ของผู้ป่วยเป็นสิ่งสำคัญสูงสุดในอันดับแรก

- ไม่ทำร้ายผู้อื่น (Non Maleficence) มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องไม่ทำร้ายกันและกัน การทำให้ผู้อื่นได้รับอันตราย เช่น การเสี่ยงภัยกับการรักษาของแพทย์ที่ถือว่าไม่ขัดกับหลักจริยธรรมข้อนี้ก็ต่อเมื่อการรักษาดังกล่าวให้ผลดีกับผู้ป่วยเกินกว่าอันตรายที่อาจเกิดขึ้นมากมาย

- การทำความดี (Beneficence) มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่ต้องทำประโยชน์แก่ผู้อื่น โดยเฉพาะกรณีที่มีผู้ต้องการความช่วยเหลือ บุคลากรด้านสุขภาพต้องสำนึกในหน้าที่ที่จะต้องทำให้ผู้ป่วยของตนได้รับประโยชน์สุข โดยให้ผู้ป่วยได้รับอันตรายจากการกระทำนั้นน้อยที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

¹⁹วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์, บทความการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง “การให้ผู้ป่วยที่สิ้นหวังตายอย่างสงบ”, น. 94, 101-102.

- ความเที่ยงธรรม (Justice) มนุษย์ทุกคนมีหน้าที่ทางจริยธรรมที่จะต้องกระทำ การต่างๆ ด้วยความเที่ยงธรรม หรือกระทำต่อผู้อื่นอย่างยุติธรรม สมาชิกของสังคมจำเป็นต้องจำกัดความอิสระของตนเองเพื่อที่รักษาหน้าที่ที่ของตน การพิจารณาถึงสภาพและขอบเขตของ สิทธิและหน้าที่ที่นั้นขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมและความเห็นของแต่ละบุคคล อย่างไรก็ตาม ไม่มีชุมชนใดที่จะรับภาระหน้าที่ที่ที่จะให้สวัสดิการทั่วไปแก่ประชาชนของตนทุกคนได้อย่างทันการ

ปัญหาทางจริยธรรมของสิทธิการตายนี้เองที่ทำให้เกิดประเด็นเรื่องความเหมาะสมของการกระทำการุณยฆาตกับสังคม สิทธิการตายที่เป็นสิทธิตามธรรมชาติจะมีอยู่ตามธรรมชาติใน มนุษย์ทุกคน แต่สิทธิการตายก็มิได้เป็นสิทธิเด็ดขาด การใช้สิทธิการตายอาจกระทบกับสิทธิของ ผู้อื่น สิทธิของสาธารณชน หรือสิทธิของรัฐ ซึ่งทำให้เกิดปัญหาเชิงจริยธรรมอย่างกว้างขวาง วิวัฒนาการทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ในการแพทย์ก่อให้เกิดประสิทธิภาพใน การช่วยชีวิตและยืดชีวิตมนุษย์ออกไปอย่างมาก โดยการแทรกแซงความตายของมนุษย์ ทำให้ชีวิต ที่ถูกยืดออกไปบางชีวิตกลายเป็นชีวิตที่ไม่มีคุณภาพ ไร้ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ในหลาย ประเทศจึงพัฒนาให้สิทธิการตายเป็นสิทธิทางกฎหมาย เพื่อให้ประชาชนของเขาได้ใช้สิทธิการ ตายได้อย่างเป็นรูปธรรมโดยมีกฎหมายรับรอง ซึ่งการที่กฎหมายได้ให้การรับรองและคุ้มครองย่อม เป็นหลักประกันอย่างหนึ่งได้ว่า การใช้สิทธิการตายนั่นจะไม่กระทบกับสิทธิของผู้อื่นหรือสิทธิของ สาธารณชนหรือสิทธิของรัฐ สิ่งที่เกิดขึ้นตามมาคือ การเกิดกระแสผลักดันและเรียกร้องให้มี กฎหมายรับรองและคุ้มครองสิทธิการตายของพลเมืองในรัฐ

การรับรองและคุ้มครองสิทธิการตายของพลเมืองในรัฐ จึงเป็นข้อเสนอที่อยู่ภายใต้ แนวคิดพื้นฐานเรื่องของความเท่าเทียมกันของบุคคล ซึ่งเป็นอุดมการณ์หนึ่งของลัทธิเสรีนิยม (Liberalism) และเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalism) และเป็นข้อเสนอที่ผูกติดมากับสิทธิมนุษยชนซึ่งเป็น มโนทัศน์ของสิทธิสมัยใหม่ที่สามารรถแตกแยกย่อยออกไปเป็นสิทธิอื่นๆ ได้อีก ซึ่งหมายรวมถึง สิทธิการตายด้วย การเรียกร้องให้รัฐทำการรับรองและคุ้มครองสิทธิการตายของพลเมืองในรัฐโดย การออกกฎหมายจึงอาจจะมองได้ว่าเป็นเรื่องของความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนคติ ความคิด และความเชื่อของคนในสังคมโดยใช้ข้ออ้าง “ความเท่าเทียมกัน” ของบุคคล เป็นเครื่องมือในการ รื้อถอนคติเรื่อง “ความไม่เท่าเทียมกัน” ในสังคม เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ที่รัฐ ได้ยึดถือไว้

การรื้อถอนความไม่เท่าเทียมกันในสังคม ที่ได้กล่าวถึงนั้น จึงเป็นกระบวนการสร้างความเท่ากันและความเท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิการตาย โดยเมื่อรัฐได้รับรองให้พลเมืองมีความเท่ากันในความเป็นมนุษย์ หรือที่เรียกกันว่า “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” รัฐก็ควรที่จะให้พลเมืองมีความเท่าเทียมกันในการใช้สิทธิของบุคคล โดยการรับรองและคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ด้วย

เคล้า สเตรน (Klaus Stern) นักกฎหมายมหาชนชาวเยอรมนี ได้ให้ความหมายของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) ไว้ว่าเป็นคุณค่าอันมีลักษณะเฉพาะที่ผูกพันอยู่กับความเป็นมนุษย์ ซึ่งบุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์ทุกคนควรได้รับคุณค่าดังกล่าวโดยไม่ต้องคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ศาสนา วัย หรือคุณสมบัติอื่น ๆ ของบุคคล และเป็นสิ่งสูงสุดที่รัฐมีอาจล่วงละเมิดได้²⁰ ซึ่งตรงกับความหมายของสิทธิทางจริยธรรมที่เป็นอำนาจอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนพึงมีและพึงที่จะได้รับการปฏิบัติต่อกันอย่างมีศักดิ์ศรี เสมอภาคและเป็นอิสระ แต่สิทธิการตายเป็นสิทธิที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากสิทธิอย่างอื่น กล่าวคือ สิทธิการตายเป็นสิทธิที่มีลักษณะคาบเกี่ยวระหว่างสิทธิทางจริยธรรมและสิทธิทางกฎหมาย ดังนั้น การที่รัฐได้รับรองศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของพลเมืองในระดับของการเป็นสิทธิทางจริยธรรม รัฐก็ควรที่จะรับรองการใช้สิทธิทางจริยธรรมในขอบเขตของการเป็นสิทธิตามกฎหมายด้วย

กฎหมายจึงเป็นเสมือนสัญญาที่รัฐกระทำไว้กับพลเมืองว่าจะรับรอง คุ้มครอง และไม่ละเมิดต่อสิทธิของพลเมืองและการใช้สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ในโลกของความเป็นจริง ประเด็นเรื่องสิทธิการตายมีความแตกต่างกันภายใต้การให้ความหมายต่ออาณาเขตของแต่ละสังคม ดังนั้น ในแต่ละประเทศจึงมีการรับรองและคุ้มครองสิทธิการตายที่แตกต่างกันออกไป

²⁰บรรเจิด สิงคะเนติ, สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540) : หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (กรุงเทพมหานคร: องค์การคำของคุรุสภา, 2544), น. 3.